

Irena Brežná Nevďačná
cudzinka

ASPEKT ♀

00 : 01

ASPEKT knižná edícia

Irena Brežná sa narodila v roku 1950 v Bratislave. V roku 1968 emigrovala s rodinou do Švajčiarska, kde odvtedy žije a pracuje. Študovala slavistiku, filozofiu a psychológiu na Univerzite v Bazileji. Pracovala ako psychologička, učiteľka ruštiny, prekladateľka a tlmočnica, koordinátorka v Amnesty International a vojnová reportérka. Realizovala a podporovala rôzne humanitné a ženské projekty v Guinei, Rusku, Čechensku a na Slovensku. S ASPEKTOM spolupracuje od jeho vzniku na začiatku 90. rokov. Pravidelne prispieva do švajčiarskych a nemeckých médií, o. i. do Neue Zürcher Zeitung, Freitag, WDR, v ostatných rokoch do slovenského denníka SME. Píše prevažne po nemecky, za svoje publicistické a literárne texty získala viaceré ocenení – v prípade románu *Die undankbare Fremde* (Galiani 2012) to bola prestížna Literárna cena Švajčiarskej konfederácie. Podobne ako predchádzajúci román o detstve v socialistickom malomeste *Die beste aller Welten* (edition ebersbach 2008; v slov. pod názvom *Na slepačích kridlach*) vzbudila aj táto autorkina – v nemčine už deväta – kniha mimoriadny záujem čitateľskej aj literárnokritickej obce. V slovenskom preklade vyšli okrem početných časopiseckých textov próza *Psoriáza, moja láska* (Archa 1992), kniha próz, esejí a publicistických článkov pod názvom *Tekutý fetiš* (ASPEKT 2005; ed. Jana Cviková) a román *Na slepačích kridlach* (ASPEKT 2008, 2010).

00 : 03

V spolupráci s autorkou z nemčiny preložila Jana Cviková

Irena Brežná Nevďačná cudzinka

ASPEKT

Irena Brežná , Nevďačná cudzinca * Vyšlo roku 2014 ako 122. publikácia Knižnej edície ASPEKT. * www.aspekt.sk * Realizované s finančnou podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

Z nemeckého originálu Die undankbare Fremde (Galiani, Berlín 2012, 2. vyd.) v spolupráci s autorkou preložila Jana Cviková. * Jazyková redakcia: ASPEKT * Copyright © Irena Brežná 2014 * Translation © Jana Cviková 2014 * Illustration and cover design concept © Lucia Mendelová 2014 * Design and layout © Layout JS. 2014 * Produkcia: CeTePe, s. r. o., Bratislava * Prvé vydanie * ISBN 978-80-8151-027-4 * EAN 9788081510274

00 : 05

Irena Brežná **Nevdacha cudzin** a

V dôverne známej temnote sme za sebou zanechali svoju krajinu a blížili sa k žiariacej cudzine. Koľko svetla, zvolala mama, akoby to bol dôkaz, že sme šli v ústrety svetlej budúcnosti. Pouličné lampy neblikali lenivo na oranžovo ako u nás, ale oslepovali ako reflektory. Od samého nadšenia z emigrácie mama nevidela mračná komárov, chrobáčikov a nočných motýľov, ktoré sa rojili okolo hláv lúčov a potom prilepené trepali krídelkami a nožičkami o život, až kým sa priťahované nemilosrdnou žiarou nespálili a nepopadali na čistú ulicu. A to prudké svetlo cudziny zožralo aj hviezdy.

V kasárňach nás vypočúval kapitán, ktorý mal viacero rečových chýb. Ráčkoval a nevedel poriadne vysloviť ž, ľ, ť, dž, ň, ba ani ô, a nesprávne prízvukoval naše meno, takže som nespoznávala samu seba. Napísal meno na formulár a vzal mu všetky krídelká a striešky:

„Takéto čačky tu nebudete potrebovať.“

Preškrtol aj moju okrúhlu ženskú koncovku, dal mi priezvisko môjho otca a brata. Obaja tam len nemo sedeli a dopustili toto zmrzačenie. Čo som si mala počať s tým strohým mužským menom? Zachvela som sa od chladu.

Kapitán sa spokojne oprel:

„Utiekli ste k nám preto, že tu máme slobodu vyjadrovania názoru?“

Trojito zložené nemecké slovo *Meinungsäusserungsfreiheit* sme nepoznali. Musíme teraz tomuto mužovi povedať svoj názor, aby nám dal posteľ a deku? Keď človek povie, čo si myslí, seje svár, osamie, dostane sa na samotku.

Kapitán márne čakal na náš názor, potom podozrivo stíšil hlas:

„Akého vierovyznania ste?“

Obávala som sa, že mama a otec uzavrujú pakt s diablom a vyťahnu božiu kartu, ale zostali verní svojej bezbožnosti a mlčali.

Vtedy sa muž obrátil na mňa:

„V čo veríš ty, dievča?“

„V lepší svet.“

„Tak to si u nás na správnej adrese. Srdečne vítame!“

Žmurkol na mňa a pečiatkou spečatil môj osud.

Vycivená žena nás viedla dlhými chodbami a častovala ma súcitnými pohľadmi. Obzerala som sa, hľadala som nešťastnicu, ktorej tie

pohľady patrili, ale za mnou bolo pusto. Táto žena, ktorá nebola našminkovaná, ba dokonca ani len natupírovaná, mala súcit so mnou! Ohmatala som si telo, bolo ešte celé. Vtedy som pocítila, ako mi cestou k utečeneckej posteli pokrivkáva duša. Zrazu ochromela. A potom nám vydali drapľavé kárované deky. V telocvični sedeli na poľných lôžkach naši krajanovia. Hľadala som v ich očiach vlastný názor, ktorého sa tu chceli zbaviť, no našla som len oslepené nočné motýle. Keď ktosi rozprával vtipy o okupácii, vynoril sa môj stratený smiech, ale vzápätí sa utopil v slzách. Plakala som nad posledným vtipom z našej diktatúry. Odteraz sme mali žiť demokraticky a bez vtipov. Krajanovia hovorili o neznámych krajinách, dohadovali sa, kde je lepšie. Kárované deky sme nechali poskladané, ako sme ich dostali, a opäť sme sa vydali na cestu.

Šialené na našom príbehu bolo to, že nás prepadli najlepší priatelia a na úteku pred vojskami spojencov sme uviazli v nepriateľskej krajine. Pred polnocou sme dorazili do jedného mesta a v malom hoteli plnom utečencov sme dostali vlastnú izbu so stravou, ale smeli sme si objednať len najlacnejšie jedlá. Bolo nám to jedno, aj tie najdrahšie určite chutili mdlo. Výdatné jedlá starej mamy sa tu považovali za nezdravé. Mali tu *Käse* – tvrdý syr, ale hovoriť sa o ňom nemalo.

„*Rede keinen Käse* – nehovor nezmysly,“ vravel učiteľ na jazykovom kurze.

Tam som sa spriatelila s krajankou Marou. Závidela som jej vytapacírovanú podprsenu. Bola to dobrá priateľka a ukradla jednu aj pre mňa. Po jazykovom kurze sme chodili obzerať šaty, ktoré sa hojdali vonku, ponechané samy na seba ako cudzinky, vydané napospas ako ľahká korisť. Vážne, chudé ženy v pokrkvavých ľanových nohaviciach, bez čačiek ako moje nové mužské meno, prechádzali okolo bez toho, že by minisukne z lesklého taftu a zlatisto sa trblietajúce zamatové kabátiky uznali za hodné pohľadu.

Mara povedala:

„To nie sú baby, inak by sa na tie handry vrhli. Aké smutné, že ich nikto nechce.“

Potom, čo Mara urobila nášmu národu hanbu, som jej písala do ústavu pre mládež: „Milá Mara, je nespravodlivé, že nemôžeš vidieť výpredaj. Minisukne majú červené cenovky ako dokrvava vyplakané oči.“

Mara sa nevrátila po troch rokoch, ale po troch týždňoch. Súdy mali výpredaj trestov.

Šéfka tlmočnickej agentúry napomína medzinárodný šík jazykových nádenníkov:

„Len sprostredkovávame, nezasahujeme.“

Ona nevisí v kontinentálnej trhline, nepozná rachot pri zrážke kultúr. Pred každým tlmočením si vtákam do hlavy: Dávaj si na seba pozor, nechaj brehy brehmi, neponúkaj sa ako most, ktorý je stále k službám, inak po tebe podupú a zrútiš sa. Buď jazykovou kompou. Prevez pasažierov na druhý breh, odraz sa a vymaž si ich tváre z pamäti.

Čosi z oboch brehov sa napriek tomu na prievozníčku nalepí. Tlmočím z troch jazykov. Keď dostanem zákazku, sadnem na bicykel a za bzučania kolies hádam, z ktorej krajiny asi tak budú moji dnešní pasažieri. Mám rada ten okamih, keď predo mnou už stojí človek a jazyk sa z neho vylúpne. Často ho uhádnem už pár sekúnd predtým. Na tvare úst vidím, aké hláskové kombinácie ich formovali. Potom pozdravím a v pozdrave je zahrnutý aj jazyk. Jazyky sú bytosti. Žijú medzi nami, flákajú sa alebo zvrátajú, hrmocú, zadrhávajú sa, švitoria. Jazyky živíme a šatíme, takže sú nasýtené alebo obnosené, podvyživené či elegantné. Keď ma bolí hlava, som citlivejšia na zvuky. Podráždený prenikavý hlas mi rozkrojí mozog napoly, od bolesti prižmurujem oči. Ak je jazyk hebký, kúpem sa v ňom a liečim sa.

Tehotná žena a jej muž sedia v čakárni ženskej kliniky, spoznám ich podľa stratenosti. Pristúpim k nim so širokým úsmevom, ale na ich tvárach sa okamžite zjaví napätie. Tam,

odkiaľ pochádzajú, je úsmev vo verejnom priestore podozrivý. Ten, kto sa usmieva, niečo chce. Keď žena leží na gynekologickom kresle a sestrička jej okolo brucha s prístrojom upevňuje čierne popruhy, je pripútaná k svojmu stavu. Celé dni nedokážem na tú tehotnú zabudnúť, vidím ju pred sebou pri všetkom, čo robím, mám obavy, či bude uprostred pôrodných sťahov rozumieť slovu „tlačiť“. Pokúšam sa upokojiť: Ale hej, keď pôrodná asistentka rázne zakričí: „Tlačte!“, rodička to pochopí podľa naliehavosti zvolania. Vtedy sa mi zazdá, že počujem krik a špicaté brucho splasne. V tej chvíli zazvoní telefón. Mám okamžite prísť do pôrodnej sály. Pôrodná asistentka zvolá:

„Už je otvorená na osem centimetrov,“ a pošle ma von.

Pred hrubými dverami sa na chodbe lekárka náhlivo vypytuje manžela:

„Deformácie, dvojičky, trojičky v rodine?“

„Nie.“

„Cukrovka? Problémy so srdcom?“

„Nie, nie.“

„Užíva drogy? Ako je to s alkoholom? Fajčí? Je depresívna?“

„Je zdravá,“ skríkne muž.

Mám okno a onemiem. Otvárajúci sa krčok maternice mi zhltol jazyk. V krátkych intervaloch k nám prenikajú výkriky ako škrekry sovy. Zrazu stíchnu, potom počuť tiché mrnčanie.

Hodím sa mužovi okolo krku:

„Zvládla to!“

Pozdvihne ruky k nebu:

„Nech vám Boh splní všetky prania!“

Vyhrabe z ruksaku červený melón a podá mi ho. Jeho tvár je svietiaci lampión, líca sa nadúvajú, akoby ich ktosi naplnil rajským plynom, vypúčajú sa namiesto brucha do nedelného popoludnia. Na podnose v pôrodnej sále tuhne placenta do čieročervených kopčekov, mladá matka tam leží bez pohnutia a nahá, má rozťahané brucho, hlavu nakláňa nabok. Novorodeniato otvorí oči.

Prepusťím všetky jazyky a doma zjem celý melón.

Ocitli sme sa v predrevolučnej minulosti. Slogany na múroch nevyzývali k odstráneniu spoločenských vrstiev, ale pozývali ľahnúť si na matrac s viacerými penovými vrstvami. Seriózne pôsobiaci muž, ktorý na jednom plagáte sľuboval: „Postaráme sa o vás“, neprezradil, že si jeho starostlivosť treba kúpiť. Usmievajúca sa žena v domácnosti nás zvolaním: „To najlepšie pre vás“ nútila, aby sme spolu s ňou padli na kolená a leštili kuchynskú dlážku.

Mara sa rozhorčovala:

„Čo sme snáď opustili svoju krajinu na to, aby sme získali slobodu vyberať si medzi jedovatými čistiacimi prostriedkami?“

Tu nebolo ľudskej masy, v ktorej by sme sa mohli rozpustiť ako kedysi v našich demonštráciách na oslavu továrenského proletariátu. Len dvaja vlasáči niesli transparent „Právo na lenivosť“ a tvárili sa pritom vážne ako pri práci. Zašli sme s Marou tam, kde sa ľudia radostne tlačia jeden k druhému. No v kinosále bolo len pár mužov. Keďže ženy v tejto krajine nemali volebné právo, zrejme nechodili ani do kina. Ten film však vôbec nebol politický. Dve priateľky si v obývačke spolu s jedným mužom pochutnávali na káve so zákuskom, a keď si vyzliekli podprsenky, diváci sa prisunuli bližšie k nám. Pri science-fiction scéne, keď si filmový hrdina rozopol nohavice, sme vybehli von.

Mara povedala:

„Od nikoho sa nenecháme pozvať na zákusok.“

Lenže súkromnú sféru, ktorá visela všade po múroch a stĺpoch, sme vídali len tam. Tunajší cudzincov nenúkali, aby si na ich sedačkách uplatnili právo na lenivosť. Zato tu bol bezplatný vstup do úctyhodnej budovy, ktorá vyzerala ako najvyšší súd, prírodovedné múzeum a hlavná stanica v jednom. Na viacerých poschodiach boli pod sklenenou kupolou vystavené veci s diskretnými cenovkami. Zväčša zbytočné, zato farebné a zo všetkých možných materiálov, majestátne si trónili vo svetle. Sve-

dectvá vysokej kultúry. Prirodzeným výberom sa vyvinuli z praveci. Aká rozmanitosť druhov, medzidruhy, čo vznikli mutáciou. U nás sme mali jeden chlieb, jeden rúž, jednu mamu, jednu stranu, jednu rybaciú konzervu a len zriedka – jedny nylonové pančucháče. Ako pri stvorení sveta.

Bolo by voči tým veciam kruté rozhodnúť sa iba pre jednu a všetky ostatné zavrhnúť. Vypotáčala som sa von, sadla som si na lavičku v parku a v duchu som svoju zmať prianí ošklbávala dohola, až kým mi neostalo len jedno. Potom som sa prinútila k slepote, zasa som vošla dnu, lenže aj keď som si tie veci nevšímalá, volali ma k sebe. Ak tu chcel človek nakupovať, musel byť slepý a hluchý. Krátko pred záverečnou som si opásala široký opasok. Zvyšné peniaze som darovala mužovi, ktorý sedel na chodníku vylúčený zo spoločenstva vecí. Mal schĺpenú bradu, jeho pes ležal schúlený do kľbka a mŕtvy vedľa prázdnej misky, ako vec, len bez cenovky. Ak by bezdomovci boli z farebného hladkého plastu, oprašovali by ich, oceňovali a rozmaznávali až do výpredaja. Ich nešťastím bolo to, že ešte žili a že sa neleskli.

Mara povedala, že niekde sa dá nazrieť dovnútra domov, sú tam vraj výklady, v ktorých sedia ženy ako veci, v spodnej bielizni s volánikmi a v čižmách. A muži ich z tejto situácie

neoslobodia, len si ich nakrátko prenajmú a za-
sa ich postavia naspäť. A ženy vraj neutečú, sú
ako veci, pekne zabalené a nehybné. Pretože ve-
ci boli v demokracii vo väčšine, mali moc a ľu-
dia im slúžili a oceňovali ich číslom 9,99 a je-
ho variáciami. Núl sa báli ako bezdomovcov. Ak
bol niekto nula, stal sa bezdomovcom.

Sedí v cudzine sama v izbe s revúcou dcérou,
sotvakedy s ňou vychádza von. Hanbí sa za
jej krik.

„Mali ste z dcéry radosť, keď ste ju po prvý
raz uvideli?“ pýta sa neurologička.

„Odľahlo mi.“

„Boli ste v tehotenstve nervózna?“

Žena sa rozplače. Lekárka sa ospravedľnu-
je za to, že ju núti zostúpiť do minulosti.

Môj hlas rovnomerne roluje v oboch jazy-
koch, dbám na to, aby som udržiavala očný
kontakt, hlavu doprava, hlavu doľava. Očný
kontakt patrí k profesii. Viac než to, pohľad
je v toto popoludnie súčasťou anamnézy.

Dvojročné dievčatko sa totiž ešte nikdy dlho
a spokojne nezadávalo na svoju matku.

Ak to vo vojne boli okupanti, v povojnovom
období sú to vlastní krajanovia, kolaboranti,
ktorí vnikajú do domov za svtania, unáša-
jú ľudí a dokaličené mŕtvoly predávajú rodi-
nám. Svojho muža vídala zriedka, každú noc

trávil inde, raz v lese, raz u príbuzných. No raz, keď bola v treťom mesiaci, ho dolapili a po piatich dňoch pustili za protihodnotu desiatich oviec. Nevie, čo s ním robili vo svojich mučiarňach. Potom sa stal niekým iným. Chcel už len odísť. V noci prekročili popri infračervených kamerách s prevádzачmi hranice. V bruchu sa jej skrúcal strach a plod sa tisol k brušnej stene. V utečeneckom domove sa tehotná žena zrútila. Ležala potom v noci v prázdnej nemocničnej izbe uprostred veľkej cudziny, akoby bola sama vo vesmíre. Krvný tlak jej vyletel až k hviezdám. Termín pôrodu ešte nenastal, ale lekári povedali, že dieťa treba od toho tlaku oslobodiť.

Muž sa stretáva s krajanmi, politizuje, navštevuje jazykový kurz. Žena zostáva s dieťaťom v izbe. Je tam horúco a vlhko, aj cez deň necháva žalúzie napoly spustené. Nikdy nekričala, ani pri bombardovaní. Nepatrí sa stratiť sebaovládanie. Jej dcéra nesie potlačené výkriky matky do sveta, vyráža zvuky, ale žiadne slová. Matka onemela, myslí na opustenú vlasť, jej myšlienky do nej unikajú ako z deravej nádoby. Dcéra nedokáže vidieť široký horizont, bola vynosená v úzkosti. Má zúžený pohľad na svet. „Autistická porucha,“ oznámi o niekoľko týždňov neskôr neurologička diagnózu. Otcove oči bez lesku zožltnú a zmeravejú, krk zmizne v trupe, ramená opadnú. Z čela a ochlpených predlaktí mu steká pot. Hla-